

TERMÉSZETES GAZDASÁGI REND ÉS A SZABADPÉNZ SILVIO GESELL ÉRTELMEZÉSÉBEN

SOMOGYI FERENC¹

Összefoglalás

A közgazdaságtan elmélettörténete a nagy paradigmák gyűjteménye. Vannak elmélettörténeti paradigmák is. Ezek változása esetenként többet mond a közgazdaságtanról, mint az uralkodó – önmagát abszolutizáló – neoliberális paradigma. Ez utóbbi alternatíváját fogalmazza meg Silvio Gesell, aki az elmélettörténetben csaknem elfelejtődött. Gesell elméletének egyszerűsége, némi anakronizmusa ellenére egyre időszerűbb. A dolgozatban Gesell természeti gazdasági rend és a szabadpénz fogalma kerül előtérbe.

Kulcsszavak

elmélettörténeti paradigmák, uralkodó közgazdaságtan, alternatív közgazdaságtan, a kapitalizmus korszakolása, Silvio Gesell, természetes gazdasági rend, kamatelmélet, szabadpénz.

Summary

The historiography of economy is the great collection of paradigms. There are historiographical paradigms too. These changes usually can speak volumes about economy, and more specific than the ruling – self absolutizing – neoliberal paradigm. The alternatives of the previous one are composed by Silvio Gesell, who was almost forgotten in historiography. Simplicity of Gesell's theory, in spite of some anachronism, more and more appropriate. In this work, Gesell's natural economical order and freemoney concept are stressed.

Keywords

theory of historical paradigms, prevailing economics, alternative economics, periodization of capitalism, Silvio Gesell, natural economic order, theory of interest, free money

---

¹ egyetemi docens, tanszékvezető, Széchenyi István Egyetem, e-mail: somogyif@sze.hu

A magyar társadalom, benne a közgazdaság-tudományi élettel Trianon óta eltorzult pályán egzisztál. Az 1945 utáni kommunista-szocialista diktatúra ezt a torzultságot végletesen és végzetesen intézményesítette. Ezen a bázison „fejlődött”, s vonta önmagát a nemzetközi vonatkozásban is degenerálódó szellemi és közgazdasági élet szárnyai alá. Korábbi írásainkban a szellemi élet ilyenén való torzulását globalokrata, libertinus, technofasiszta jelzőkkel láttuk el.²

A globalokrata libertinus technofasiszták nyugati és magyarországi elmélettörténeti tablóinak összeállításánál után vesszük azokat az alternatív elképzeléseket – nyugati és magyar vonatkozásban is –, amelyek a periférián próbálkoznak a kialakult civilizációs, benne az aktuális spekulációs válság meghaladására lehetséges forgatókönyveket vázolni. (A cikluselméletre építve jelezzük röviden a posztkapitalizmus legújabb fordulópontjainak szellemi életre kifejtett hatását – és vice versa.) A bevezető gondolatok arra hivatottak, hogy megalapozzák Silvio Gesell ún. természetes gazdasági rend, illetve szabadpénz fogalmainak értelmezését. Gesell közgazdaságtani nézeteinek felidézése nem pusztán elmélettörténeti jelentőséggel bír; az ún. helyi pénzek megjelenése a Gesell-i gondolatok gyakorlati redivivuszát is jelenti.

Hogy melyik közgazdasági iskola, s milyen szerzők kerülnek a közgazdaságtan elmélettörténetének kánonjába, az a mindenkor legítimálók beállítottságától függ. Talán ne is vesztegessünk szót az „objektív” elmélettörténeti rekonstrukciók lehetőségére. Amellett viszont nem mehetünk el szó nélkül, hogy ne hívnánk fel a figyelmet a durva tendenciózusságra, a libertinus ideológia elfogultságaira, aránytalanságaira.

1955-ben P. A. Samuelson *Közgazdaságtan-ának*³ 3. kiadása számol a XVII-XVIII. századi merkantilistákkal, a fiziokratákkal, a klasszikus iskola szerzői között említi A. Smith-t, D. Ricardo-t, T. R. Malthus-t, J. S. Mill-t, A. Marshall-t, J. M. Keynes-t és az ún. új közgazdaságtant – ez az ún. főáramlat (mainstream). A szocializmus irányzatát – Ricardo-ban „gyökereztetve” – K. Marx, V. I. Lenin, illetve a Szovjetunió(?) és Kína(?) képviseli. A fiziokraták és a merkantilisták szellemi előzményét a skolasztika mesterében, Aquinói Szent Tamásban és a gyakorlatias üzletemberekben és pamfletírókban látja, az Angyali Mester mögé pedig Arisztotelészt és a Bibliát rendeli.

A múlt század hetvenes éveit fordulat hozta a közgazdaságtanban; a II. világháború utáni keynesi uralmat megtöri a neoliberais ideológia. Samuelson – aki nagyon is követte a XX. század közgazdasági széljárásait – ezen a tablón – 30 év után – lényeges változtatásokat hajtott végre.⁴ A XVII-XVIII. századi merkantilistákon és a fiziokratákon túl már nem nyúlnak a gyökerek. Az 1985-ös kiadásban (12.) klasszikusnak nevezett irányzat kiegészül a chicagói libertarianizmussal és a racionális várakozások makroökonómiájával, a szocializmus „szekció” pedig a radikális közgazdaságtannal. Ez utóbbi újbaloldali törekvés volt az 1970-es évek válságában – de jött M. Thatcher és R. Reagan, s uralomra kerültek a „chicagói fiúk”. Samuelson és Nordhaus koradekvát választ adott, amikor a 16. kiadásban (1998) már háttérbe

---

² Józsa László – Somogyi Ferenc (2013): *A magyar közgazdaságtan útkeresései – 2013. Valóság*, 2013. 6. sz.

³ Samuelson, P. A. (1955): *Economics*. McGraw-Hill Book Company, New York, 1970.

⁴ Lásd Samuelson, P. A. – Nordhaus, W. D. (1985): *Közgazdaságtan. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó*, Budapest, 1987.

szorulnak az elméletörténeti kérdések.⁵ Ez a közgazdasági létfelejtés a neoliberális utópia szerves része. Ez az időszak valójában – a formális közösségvállalás ellenére⁶ – a globalokrata libertinus technofasizmus világalomra kerülését jelenti. Lelkes apológiai kikiáltják magukat főáramlatnak (mainstream-nek), de pontosabb lenne, ha önmagukat egyetlen-áramlatnak (singlestream-nek) neveznék.

A magyar közgazdaságtan – szinkronban a szellemi, illetve tudományos élettel – általában kb. tíz év után követi a nyugati áramlatokat. A diktatúrát kiszolgáló budapesti közgazdászok⁷ magukat a „rendszerátváltást” megelőzően „reformközgazdászoknak” nevezték. Értsd: a moszkovita fényes szellemek nemzedékétől a stafétabotot átvevő beatles nemzedék a tervgazdaság inhatékony rendszerét, amolyan piacszerű intézkedésekkel toldozták-foltozták, tartották fenn a kvázi-működőképességet. Ezen a szellemi bázison nyilván úgy lehetett a hatalmi pozíciókat teljes egészében átmenteni, ha az uralkodó nyugati szellemi áramlatok szabad utat kaptak. Így aligha lehet csodálkozni azon, hogy a Kádár-korszak szisztematikus kontraszelekciónak révén a közgazdaságtan tudományos státuszait kizárólagosan uralók képtelenek voltak arra, hogy a „multikulturalitásba”, „posztmodernkedésbe” csomagolt neoliberalizmust kritikával adaptálják. Az adaptálás kényszerét szükségszerűségnek tartjuk, elvégre a társadalomban a legkisebb lényeges alrendszer is bonyolultabb annál, hogy átértelmezés nélkül át lehetne venni. Magyarországon és nyilván legtöbb kelet-európai országban (talán Csehország és Lengyelország jelent némileg kivételt) az átértelmezés kimerült abban, hogy a diktatúra összedőlt tákolmánya alól előbúvók személyes kapcsolati tőkéjüket felhasználva a neoliberalizmus (tehát: a globalokrata libertinus technofasizmus) szolgálatába szegődtek. Ezt a mentalitást nem kellett felfedezni, ennek ötszáz éves múltja van hazánkban. Ti. Mohács óta Magyarországon a mindenkor elnyomó birodalmakat szolgáló kollaboránsok, másként „labancok” kulturális beágyazottsága rendkívül mély. Az oszmán, az osztrák, a német, az orosz birodalommal való kollaborálás él tovább a globalokrata libertinus technofasizmus szolgálatában. E tételt számos vonatkozásban könnyű belátni, ezáltal a magyar elméletörténet szemüvegét tesszük fel.

Kautz Gyula *A nemzetgazdaságtan és irodalmának történeti fejlődése (1860) című műve*⁸ a kezdetektől a könyv megszületésének időszakáig feldolgozza a gazdaságról kialakított nézeteket. Intellektuális ereje – rendszerezettsége, teljessége, argumentáltsága, holisztikus szemlélete okán – messze meghaladja a XX-XXI. századi azonos műfajban író szerzőket. Elég csak arra hivatkoznunk, hogy a holisztikus szemlélet a neoklasszikusokkal elveszett, nem is beszélve a követő specialistákról.⁹ Keynes kísérletében ugyan még

⁵ Samuelson, P. A. – Nordhaus, W. D. (1998): *Közgazdaságtan*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2008. (Samuelson 1948-ban írta az első összefoglaló felsőoktatás számára készült művét, a folyamatosan ápoltt, átírt szöveg pontosan tükrözi a nyugati közgazdasági szemléletváltást a XX. század második felében, a 16. kiadás (W. D. Nordhaus a társszerző) 1998-ban jelent meg. Samuelson utolsó tankönyv-változata.

⁶ A formális „közösségvállalást” jól szimbolizálja, hogy Reagan elnök kampánystábjának nyakkendőjükre A. Smith arcát hímezte. Az anakronizmus a 2007/2008-as válság fényében végzetesnek bizonyult, s most nem ejtünk szót a világpolitikai és társadalmi vonatkozásokról.

⁷ A vidéki szellemi műhelyek érdemben nem tudnak beleszólni a magyar közgazdasági élet aktuális kérdéseibe. Ez alapvetően két okkal magyarázható: egyrészt a budapesti intézmények egy-egy feltűnő vidéki tehetségnek állást ajánlanak (természetesen ennek mindig ára van), másrészt a torz szelekciónak viszonyok része, hogy a vidéki tehetségek „vidéki” produkciói észrevétlenek maradnak.

⁸ Kautz Gyula (1860): *A nemzetgazdaságtan és irodalmának történelmi fejlődése*. Aula Kiadó, Budapest, 2004.

⁹ J. A. Schumpeter elméletörténeti művét érdemes említeni, de ebben a műben a gazdaságtörténeti nézőpont elhalványul. Schumpeter, J. A. (1954): *History of Economic Analysis*. Oxford University Press, Oxford, 1996.

felfedezhetünk társadalomfilozófiai megfontolást, de arról szó sem lehet, hogy ezt szakszerű elemzéseiben ötvözni tudta volna. Kautz Gyula az ókori és a középkori gyökerekről arányosan, mélyen értekezik, nem hiányzik szinte egyetlen lényeges újkori iskola sem, természetesen teret kap a német történelmi iskola, a szubjektív határhaszon-elmélet – ne feledjük: nyugat számára H. H. Gossent Kautz Gyula „fedezte fel”, – s a sarjadó szocialista elképzelések is. Nem lenne ízléses dolog, ha Kautz korabeli, „modern”, progresszív liberális szemléletét kifogásolnánk. (Az értékelés teljességének igényével fogalmaztuk meg ezt a kritikai mondatot!)

Ugorjunk egy századot, Trianon után, de még a bolsevizmus uralomra jutása előtt Heller Farkas hasonló tárgykörben megírja egyik nevezetes művét (A közgazdasági elmélet története, 1943.). A rendszerezettség, az argumentáltság, az intellektuális erő itt sem kifogásolható, a teljességről és a holizmusról viszont lemond a szerző. A modern kor általános szellemi létrontottsága nem kíméli még az olyan kvalitású szerzőket sem, mint Heller Farkas. Nyilván a specializáció, a szellemi élet természetellenes munkamegosztása „kényszeríti” arra a csúszdára, amelynek a végén már érdem a multiveritas, a relativizmus, ahol G. W. F. Hegel szentenciájának – „Az igaz az egész.”¹⁰ – számár fület lehet, sőt – a posztmodern-multikulturális-neoliberális „uralkodó” szerzők esetén – kell mutatni. Bizonyára Heller Farkas vízióiban nem az ilyen módon leírható elfajzás lebegett, de interpretálóit már – viszonylag könnyedén – ebbe a sorba illeszthették 1989 után. (A diktatúra első évtizedei alatt művei szilenciumra ítéltettek.)

A diktatúra „szem előtt tartott” elmélettörténete Mátyás Antal volt. Mátyás professzor az ún. polgári közgazdaságtan elméleteit vette számba, nyilván elvárást teljesített, amikor egy-egy szerző, iskola bemutatása után a hangsúlyozott marxi bíráló lépten-nyomon előtérbe került.¹¹ Mátyás Antal elmélettörténete – az életmű egészét figyelve – a merkantilistákkal kezdődik,¹² esetenként a német történelmi iskolát is nevesíti.¹³ A létrontott – de a vasfüggöny keleti oldaláról csodált – nyugati (polgári!) közgazdaságtani paradigmák a marxizmus peremfeltételei között értelmeződtek, a teljesség, a kautzi történelmi távlat sérült, a holizmus fogyatékosága pedig nem a hiányban, hanem negatív tartalmában nyilvánult meg. Mátyás Antal fentiekben bírálta életművét mégis tisztelet illeti, elvégre az általa nyitott kis ablakon tekinthetett ki két nemzedék is a világ közgazdaságtanára, ni, amottan túl a tág világ...?! Most már tudjuk, egy egyre szűkebb „tág” világ volt az, az előbbieken singlestream-nak neveztük. Így jutottunk 1989 után csöbörből vödörbe.

Bekker Zsuzsa professzor asszonyé az érdem, hogy 1989 után megnyitja a magyar és az egyetemes közgazdaságtan elmélettörténeti művei előtt a megjelenhetőség kapuit – miközben a bolognai felsőoktatási kényszerzubbony csaknem kiiktatja a magyar közgazdász-képzésből az elmélettörténetet.¹⁴ Az egyeduralmi pozícióban lévő budapesti neoliberálisok, értsd budapesti globalokrata libertinus technofasiszták a közgazdász-társadalom megjelenési

---

¹⁰ Hegel, G. W. F. (1807): A szellem fenomenológiája. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979. 18. o.

¹¹ Mátyás Antal (1979): A polgári közgazdaságtan története az 1870-es évektől napjainkig. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1979.

¹² Mátyás Antal (1992): A korai közgazdaságtan története. Aula Kiadó, Budapest, 1992.

¹³ Mátyás Antal (1960): A polgári közgazdaságtan főbb irányzatai a marxizmus létrejötte után. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1960.

¹⁴ Esetlegesen és véletlenül néhány mester szakon sikerült néhány tanárnak – többnyire személyes érdekből – elfogadtatni, hogy elmélettörténetet is hallgathassanak az egyetemi hallgatók.

fórumain (konferenciákon, a szakfolyóiratok döntő hányadában, heti- és napisajtóban stb.) kontroll nélkül képviselik, s minden újabb nyilvánosság elé állni képes szerzőtől elvárják a singlestream képviseletét. Párját ritkító skizofrénia alakult ki a magyar közgazdaságtudományban. Egyrészt 2011. április 11-én a magyar polgárok kétharmados többséggel utasították vissza a neoliberalis gazdaságpolitika okozta totális makroökonómiai és társadalmi káoszt, másrészt a tudományos élet minden fórumán továbbra is harsogják: nem a neoliberalizmus elméletével van baj, hanem annak gyakorlatával. Ez az önfelmentés pontosan egybecseng a késő Kádár-korszak marxizmusát-leninizmusát védő nézetekkel: a „magasan fejlett szocializmus” sikerességének nem elméleti, makroszabályozási gondjai vannak, hanem a gyakorlat rossz adaptációja eredményezi az inhatékonyt stb. – hirdették a nyilvánosságot kapottak még a rendszerváltozást megelőző hónapokban, években is. Így aligha csodálkozhatunk, hogy a maga nemében eredeti elmélettörténeti válogatás (Bekker Zsuzsa (szerk.): Alapművek, alapirányzatok¹⁵) nem tud túllépni a nyugati singlestream-en, s adekvátan tükrözi a neoliberalis egyoldalúságot, amely a köpönyege alá vonja még a marxista politikai gazdaságtant is. A felszínen – amolyan álppluralizmust mímelve – számos csoportosulás megjelenik (institucionalisták, neoricardiánusok, osztrák iskola, chicagói „fiúk”, marxisták, neomarxisták, új klasszikus makroökonómia, új osztrák iskola), valójában viszont az érdemel figyelmet, hogy mely irányzatok nincsenek jelen. Lekerült erről a tablóról a némettörténelmi iskola, s nem kapott helyet az ún. ökológiai ökonómia vagy alternatív közgazdaságtan sem. A tabló erényei között kell megemlíteni, hogy a XVII-XVIII. századi pamfletek és tanulmányok szerzői (J. Locke, B. Mandeville, R. Cantillon, W. Petty, D. Hume) és az ún. korai szerzők (Platón, Arisztotelész, Aquinói Szent Tamás) helyükön vannak. A tabló árnyaltsága, pluralizmusa¹⁶ meglehetősen megtévesztő, a látszat-gazdagság mögött valójában a singlestream áll, szokás új neoklasszikus szintézisnek¹⁷ is nevezni, valójában ez a neoliberalis egyeduralmat jelenti. Ezen belül megtört a neokeynesianizmus (hosszú távon egyébként is azonos platformon értelmezhető az új neoklasszikusokkal), a marxizálás. Az utóbbit többnyire frusztrált, életüket az amerikai, kevésbé nyugat-európai egyetemi szférában „éldegélő” közgazdászok képviselik. (Nincs annyi marxista elkötelezettségű kelet-európai egyetemi tanár, akiket ne fogadnának be az amerikai collidge-ok.) Félelmeiknek egyetlen forrása van: nehogy a világgazdaság és a világpolitika olyan kényszerhelyzetet szüljön, ahol nekik kellene az első vonalba állni. Az új neoklasszikus szintézisről (értsd: neoliberalizmus) akkor árulunk el többet, ha a hiányolt két iskolával állítanánk szembe.¹⁸ Lásd az 1. táblázatot! Az új neoklasszikus közgazdaságtan és annak minden árnyalata értékválasztásában, tárgyában és módszerében tökéletesen azonos. Mit is kezdenének az ún. ökológiai ökonómiával vagy alternatív közgazdaságtannal. A szembesülést valószínűleg a világgazdaság összeomlása fogja kiváltani. „Az ökológizáció azt jelenti, hogy a szervezetek beágyazódnak abba a természeti

¹⁵ Bekker Zsuzsa (szerk.) (2000): Alapművek, alapirányzatok. Aula Kiadó, Budapest, 2000.

¹⁶ Uo. 2 – 3. o.

¹⁷ Az új neoklasszikus szintézis elnevezés felettébb szellemtelen, de nem tudjuk megkerülni használatát.

¹⁸ A német történelmi iskola megidézése anakronizmus lenne, a XX. századi keynesi-neoliberalis singlestream nem adott túlélési, megújulási lehetőséget. A közgazdaságtani elméletek fejlődésének ezen kontraszelekciója súlyos következmények forrásává vált. (Ez a kijelentésünk ugyan bizonyíthatatlan, de megítélésünk szerint még egy gondolat kísérletet minden olvasó számára.) A német történelmi iskola felejtésre ítéltése mögött nyilván az angol-amerikai hegemonia áll. A német történelmi iskola és a nácizmus inkorrekt társításáért súlyos megfontolásokról – a jövő szempontjából akár perdöntőek is lehetnek – kell lemondani az egyetemes közgazdaságtudományok.

kontextusba, amelyben tevékenykednek, és hozzájárulnak azoknak az ökoszisztémáknak a megőrzéséhez, amelyekkel kapcsolatban állnak. A humanizáció értelme pedig az, hogy a szervezetek az embereket szolgálják, az az segítik testi-lelki és szellemi fejlődésüket.”¹⁹

1. táblázat

Az egyeduralkodó és az alternatív közgazdaságtan

Megnevezés	Új neoklasszikus szintézis	Alternatív közgazdaságtan
Értékválasztása	Fogyasztás növelése, gazdasági hatalom megszerzése	Ökológizáció, humanizáció
Tárgya	GDP-növelése, profit- és haszonmaximalizálás	A gazdálkodás teljes rendszere
Módszere	Pozitivizmus	Hermeneutika

Az ökológizáció és a humanizáció magában hordja természetesen az egyén és közösség viszonyát. Az önzést, az individualizmust előtérbe állító klasszikus-neoklasszikus-új neoklasszikus közgazdaságtan és a közösségiséget (család, település, nemzet) hangsúlyozó német történelmi iskola szintézisét ismerhetjük fel az ökológizmus-humanizmus értékválasztásában. Valójában ontológiai attribútumokról van szó, így aligha kellene különösebben magyarázni az „egy mindenkiért (ökológizáció), mindenki egyért (humanizáció)” elvet, elvégre fundamentális ontológiai attribútum, hogy: „igaz az egész”. Malthus, Mill üzenetének hátat fordító neoklasszikus közgazdaságtan és a XX-XXI. századi utódai végzetesen eltévedtek, amikor véges térben szeretnének végtelen növekedést érvényesíteni. Millt idézzük: „Aligha szükséges rámutatni, hogy a tőke és a népesség változatlan állapota nem jelenti az emberi fejlődés változatlan állapotát. A szellemi kultúra minden fajtájának, valamint az erkölcsi és társadalmi haladásnak itt legalább akkora tere lenne, mint bármikor is volt. Ugyanannyi lehetőség nyílna az élet művészetének fejlesztésére és sokkal több valószínűsége lenne annak, hogy az valóban fejlődjék is.”²⁰ S végül, a singlestream közgazdaságtan talán legnagyobb tévedése, hogy önmaga elől módszertani korlátaival elzárta a valóságos problémák megfogalmazásának és feltárásának lehetőségét, amikor elköteleződött a pozitivizmus mellett.²¹ A hermeneutika (magyarázat) itt mindazon módszerek gyűjtőfogalma (pozitivizmus, evolúciós közgazdaságtan stb.), amelyek mind-mind feltételrendszerükben és az általuk elért következményekben csak azáltal válnak társadalmilag elfogadhatóvá, ha a lehető legszélesebb, legalaposabb, legelfogadhatóbb elvárásoknak eleget tesznek.

Az európai és a világkultúra nyilván bővelkedik olyan szerzők műveiben – minden kirekesztés, minden singlestream erőszak ellenére –, hogy játszi könnyedséggel összeállítható olyan elmélet-történeti tabló, ahol markáns iskolák, gondolkodók kaphatnak helyet. Erre példa a „Nagy közgazdászok az ókortól napjainkig” című könyv.²² Ha L. Paciolit némi önkénnel

¹⁹ Zsolnai László (1989): Másként gazdálkodás. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1989.

²⁰ Mill, J. S. (1848): Principles of Political Economy II. The Colonial Press, London, New York, 1900. 264. o.

²¹ Lásd erről: Somogyi Ferenc (2011): A közgazdaságtan időszerű módszertani kérdései. Köz-Gazdaság, 2011. 1. sz.

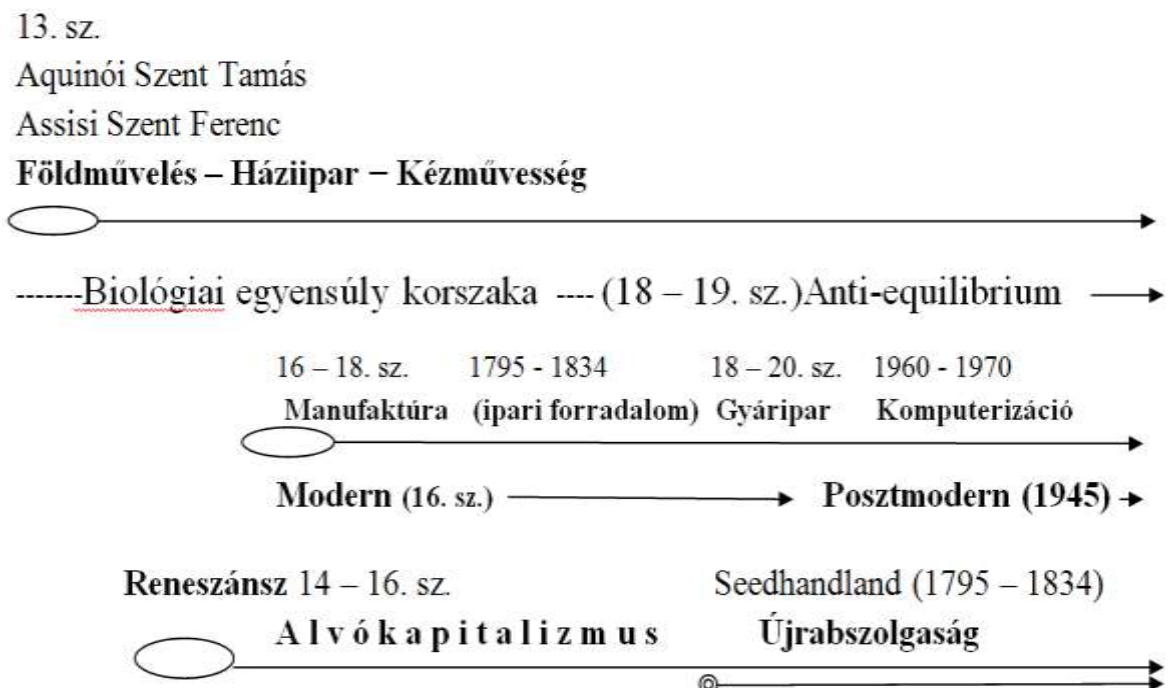
²² Piper, N. (szerk.) (1994): Nagy közgazdászok az ókortól napjainkig. Kossuth Kiadó, Budapest, 1997.

merkantilistának tekintjük, akkor a Piper szerkesztette elméletörténeti tabló – már ami az iskolák és a jeles szerzők megnevezését illeti – eleget tesz elvárásainknak. A megnevezett 46 szerző bemutatása ugyan egyenként 3 – 4 oldal csupán, mégis úgy érezheti a könyv olvasója, hogy valóban olyan markáns közgazdászokkal találkozik, akik talán – követőkre akadva – korunk kihívásaira is választ tudnának adni. Ebben az alig több mint 200 oldalas könyvben az ismert szerzőkön és irányzatokon túl a német történelmi iskola, de az ökológiai ökonómia is (Nikolas Georgescu-Roegen révén) helyet kapott. Lehet tehát választani. Ezúttal Silvio Gesell gondolataira fogunk összpontosítani.

Miért látszik időszerűnek Gesell gondolatainak felelevenítése? Nyilvánvaló válasz: mert korunk egyik válságjelensége, az elfajzott pénzügyi rendszer (nemzetközi és hazai vonatkozás elválaszthatatlan) követeli az „odafigyelést”. Mielőtt belebonyolódnánk Gesell természetes gazdasági rendjének értelmezésébe, amely mindenek előtt a pénzügyi rendszer eredeti, s valószínűleg gyakorlati jelentőséggel bíró megújítását célozza, vessünk egy pillantást a kapitalizmus gazdaságtörténeti hátterére két vonatkozásban is. Egyrészt az 1. ábrán megadjuk a kapitalizmus történetének korszakolását néhány perdöntő nézőpontból (művelődéstörténet, termelészerveződés stb.), másrészt a ciklusok alakulásának függvényében értékeljük korunk válságjelenségeit (2. ábra).

Az 1. ábra jelöli a skolasztika prosperációjának századát (XIII.), s e század nyugati kultúrájának kiemelkedő személyiségeit. A XIII. századot tekinthetjük – noha mé

1. ábra
A kapitalizmus korszakolása

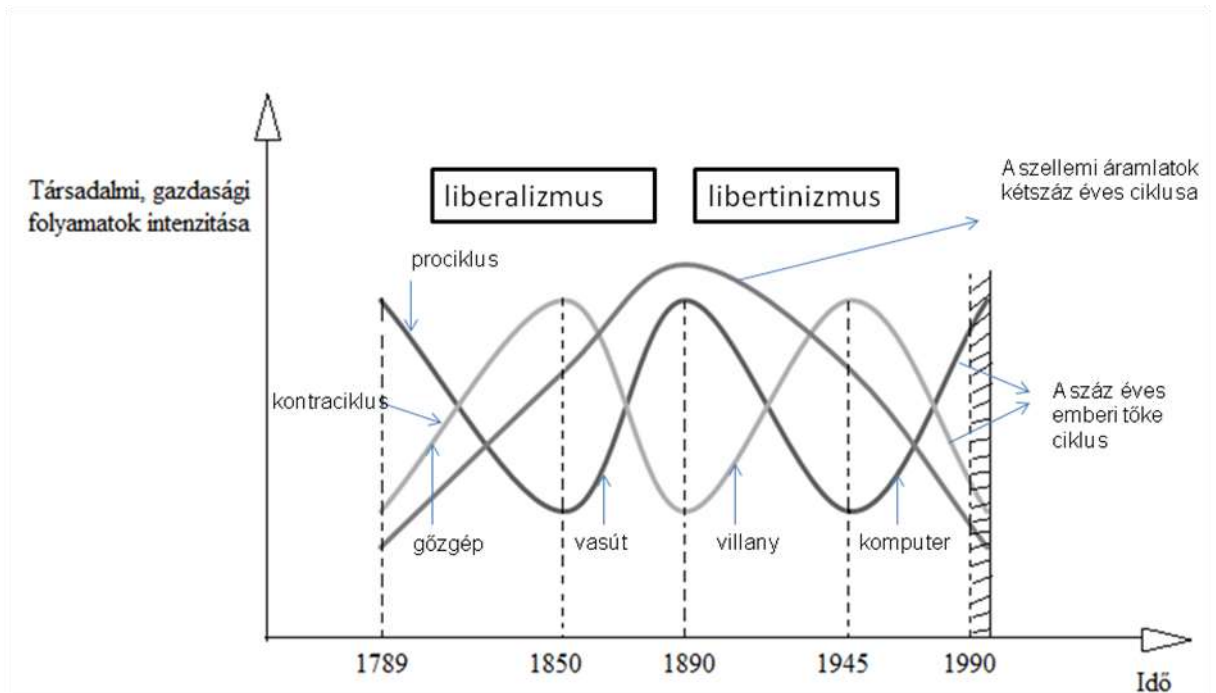

évszázadokig továbbélt, igaz egyre erőteljesebb formában – a feudális gazdasági rend, a földművelés/háziipar/kézművesség abszolút dominanciáját mutató századnak. A reneszánsz (XIV-XVI. sz.), a polgárosodás, a kalandorkapitalizmus indítja meg azokat a szellemi és materiális folyamatokat, amelyek kb. 500 évig egyfajta „alvókapitalizmushoz” vezetnek. Ezen idő alatt változik meg az uralkodó termelés-szerveződés; a manufaktúra (XVI-XVIII. sz.), az ipari forradalom (1775 – 1834) formálta gyáripar ekkor alakul ki. A bölcseletben a XVI. századtól szokás beszélni a modern kor eljöttéről, a posztmodernről pedig 1945 után. Szimbolikusan ugyan, de a gazdaságtörténetben az angliai Seedhandland-i szociálpolitika (1795 – 1834) eltörléséhez kötjük a kapitalizmus ún. újraszolgálat korszakát. Ettől a pillanattól válik – az expanzív kapitalizmus logikája szerint – az emberi erőforrás áruvá, munkaerőáruvá, innentől számíthatjuk a nyugati kultúrában az új rabszolgálatot. Ez az az időszak, ahol a kapitalizmus elkezd felszámolni ontológiai alapját. A XVIII. század közepétől a termelés- és népességnövekedés exponencialitásba csap át, s ezzel a több százézer, millió éves ún. biológiai egyensúly helyére a permanens anti-equilibriumot állította. Az elmúlt alig több mint kétszáz év az anti-equilibrium, a gyáripar/komputerizáció, a modern/posztmodern, az újraszolgálat kora. Lásd az 1. ábrát!

Ha az általános cikluselmélet alapján ragadjuk meg – az utóbbi kb. 200 évre összpontosítunk – az elemzett korszakot, akkor láthatjuk, hogy napjainkra számos vonatkozásban egy korszak végéhez érteztünk. A rövid távú ciklusokkal itt nem kell foglalkoznunk, noha a nagy változások tapasztalható kihordói (Kitchin-ciklus, üzleti ciklus, Junglar-ciklus, Kuznetz-ciklus). A középtávú ciklusokra figyelünk (Kondratev-ciklus – 40 - 60 év, emberitőke-ciklus – 90 - 110 év, szellemi áramlatok ciklusa – kb. 200 év, Esterling-ciklus 42 - 47 év, spekulációs ciklus – 20 év, tankönyvparadigma-ciklus kb. 44 év). A teljesség megköveteli, hogy megemlítsük a kb. 500 éves birodalmi ciklust és a nagy spirituális ciklusokat (két civilizációs vonatkozásban is), a hindu doktrína Kali-Yuga ciklusát (Kr. e. 4182 – Kr.u. 2299) és a zsidó-keresztény mitológia prófétált ritmusát (Kr.e. 607 októbere – 1914 októbere). A 2. ábrán három középtávú ciklus menetét követjük. A szellemi áramlatok kb. 200 éves ciklusa (1789 – 1990) a liberalizmus és a libertinizmus szakaszaira tagolható. A kelet-európai bolsevizmus (amely a liberalizmus/libertinizmus egy kontra ciklusa szerepében lépett fel) az 1990-es években összeomlott, s vele együtt a liberalizmus/libertinizmus is. A 2. ábrán feltüntettünk két (pro- és kontra) emberitőke-ciklust, s e „két ciklusból” kiolvashatjuk a Kondratyev-ciklusokat is, elvégre a szellemi áramlatok kb. 200 éves frekvenciájúak, az emberitőke-ciklus kb. 100 éves, a Kondratyev-ciklus pedig ennek fele, kb. 40-60 éves. A 2. ábra érzékelteti, hogy melyek voltak az újraszolgálat, az anti-equilibrium korának legfontosabb technikai rendszerei (gőzgép, vasút, villany, komputer).

2. ábra
A középtávú ciklusok interferenciája

Ezen a pályán könnyű feladat lenne, hogy a nyugati civilizációt mint a létromlás társadalomszerveződése mutassuk be. A létromlás a reneszánszsal indult útjára, kb. 500 éves erjedésre volt szükség, hogy az Isten-ember vertikális viszonyt elhagyva az ember-ember viszony (humanizmus) kitermelje azokat a filozófiai antropológiailag, ontológiailag, axiológiailag és etikailag megalapozatlan, de mindenképpen rosszul fogadott és kezelt természettudományon (G. Galilei, I. Newton) és az ezt követő – tőle el nem választható technikán, továbbá szellemtudományon (protestáns ethosz gyakorlata, felvilágosodás) alapuló – nézeteket, amelyek elvezettek a permanens anti-equilibrium, a liberalizmus/libertinizmus, az újraszolgátság, a komputerezáció, a globalizáció emberi pszichét, az élehető emberi együttélési viszonyokat, a természetet veszélyeztető világába. Ezúttal nem tekintjük feladatunknak, hogy e létromlás okait, anatómiáját tovább elemezzük. Figyelmünket a feloldás, a lehetséges megoldás irányába fordítjuk, amikor Gesell nézeteit ismertetjük.

A természetes gazdasági rend

Silvio Gesellről a singlestream közgazdaságtan nem vesz tudomást, a súlyosbodó civilizációs válság arra készíti magyarázóit, s talán „irányítóit” is, hogy tegyenek megfontolás tárgyává olyan közgazdasági meglátásokat, amelyek hozzájárulhatnak a válság kitörési pontjainak megtalálásához – ha egyáltalán vannak ilyenek.

Gesell 1862-ben született St. Vith-ben (ma Belgium); Spanyolországban tanult, Argentínában vállalkozó, Svájcban marhatenyésztő és méhész, 1919-ben a bajor tanácskormány pénzügyminisztere (ezért a szerepvállalásáért börtönbe kerül), az 1920-as években újságíróként tevékenykedik, 1930-ban meghal. Autodidakta közgazdász, kiváló íráskészséggel rendelkezik, s azon kevesek közé tartozik, akik a gazdálkodás hétköznapi

gyakorlatától a gazdaságpolitikán át a gazdaságelméletig „járni tudják” az absztrakciós szinteket. Kortársai és az utókor – ahogy az lenni szokott eredeti személyiségek és gondolkodók körében – esetenként lelkesednek nézeteiért, s talán túl is értékeli, máskor a fellegekbe járó megalapozatlan ötletek szószólójának tekintik. Mint legtöbb jeles szerző, ő is egyetlen olyan művet hagyott az utókorra, amelyet érdemes kézbe venni. Különösen egy olyan korban, amikor az elfajzott nemzetközi pénzügyi rendszer összeomlással fenyegeti a világgazdaságot.²³ Főművének címe: Die natürliche Wirtschaftsordnung durch Freiland und Freigeld (A szabad földön és szabad pénzen alapuló természetes gazdasági rend - 1916)²⁴

„Természetes gazdasági rendről” nyilván akkor szokás és kell beszélni, amikor ugyancsak megbomlik a természetes gazdasági rend. Ilyen korszak a feudális hűbéri viszonyok máladozása vagy legalábbis megkérdőjelezése. A XIII. századan „a keresztény világ egységét hasadás fenyegette: arisztokrácia és polgárság, irracionális hit és racionális tudomány készült egymással harcra szállni.”²⁵ Az erjedés gombái már megjelentek az itáliai városállamokban. Úgy tűnt, hogy Aquinói Szent Tamásnak még sikerül fenntartani a természetes, értsd: isteni rend privilégiumát. Arra a kérdésre, hogy: „Vajon a Szentírásnak kell-e metaforákat alkalmazni?”, azt a választ adja, hogy „a Szentírás az isteni és a szellemi dolgokat a testi dolgokból merített hasonlatok segítségével megfelelő módon tárgyalja. Isten ugyanis minden dologról annak természete szerint gondoskodik.”²⁶ Ha a dolgok természetes rendjéről van aki gondoskodik, akkor az a valaki, tehát Isten azok felett áll, így Isten rendje természetes rend.

Az alvókapitalizmus végén a reneszánsz „élesztő gombái” elérték a kritikus tömeget. A franciaországi történelmi fejlemények nyomulnak a világszellem előterébe. A XVII. század közepére a francia társadalom az összeomlás szélére került; az abszolutisztikus hatalom erkölcstelensége, korrupciója nyomorba taszította a tömegeket, a gazdaság szétzilálódott... „A dolgok ilyen állásakor aligha lehet csodálkozni azon, hogy egy olyan korszakban, amikor az erkölcsök természetellenessége, a kormányzás visszasságai, az állam- és a népgazdaság ziláltsága elérte határait, megjelent néhány alaposabban és erkölcsileg tisztábban gondolkodó, akik a viszonyok és a feltételek jobbító megváltoztatását és természetes elrendeződését kívánták, akiknek minden igyekezete egy ideálisabb, a magasabb erkölcsi igényeket kielégítő társadalmi és gazdasági rend megteremtésére irányult, akik ki akarták emelni a társadalmat a mindent elborító szellemi mocsárból, akik az oly sokáig elhanyagolt természeti és földkultúrák újbóli fellendítését szorgalmazták, nem követték vakon a kor szellemi áramlatait, és akik nem ismerték el az erkölcstelenség és az önkény, az egoizmus és az élvhajzás uralmát a vallás és az erkölcs, a jog és az emberi méltóság fölött!”²⁷ Az új szemlélet híveit

---

²³ Alapállásunktól – amelyet korábbi dolgozatainkban alakítottunk ki – távol áll, hogy holmi spekulációs válságra redukáljuk le korunk válságát. Lásd Somogyi Ferenc (2009): Válság és kiút! Havi Magyar Fórum, 2009. 2. sz. A spiritualitástól a nyers anyagi természetig minden szinten válságjelenségeket tapasztalhatunk. A végső okokat, s így a megoldást is dominánsan a spirituális szférában látjuk. A gazdasági (benne a pénzügyi) válság a spiritualitás-matéria spektrumon pontosan középen helyezkedik el, ennek fényében kell értelmezni Gesell ötleteit, amikor az 1916-ban írt főművét olvassuk.

²⁴ Magyarul: Gesell, S. (1916): A természetes gazdasági rend. Kétezerregyszáz Kiadó, Budapest, 2004.

²⁵ Halasy-Nagy József (1944): A filozófia. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1991. 199. o.

²⁶ Aquinói Szent Tamás (1266 – 1273): A teológia foglalatja. Gede Testvérek Bt., Budapest, 2002. 21. o.

²⁷ Kautz Gyula (1860): A nemzetgazdaságtan és irodalmának történelmi fejlődése. Aula Kiadó, Budapest, 2004. 255 – 256. o.

fizokratáknak nevezték (jelentése: természet uralma). A természetesség hön óhajtott vágya ugyan megfogalmazódott általuk, de a valóság – éppen Franciaországban – némi túlzással pontosan a természetességgel szemben talált nem pusztán önmaga, de a világ számára kitörési utat. Utólag pontosan megítélhető, hogy a liberális demokrácia alig száz évre hozott megoldásokat, s a XX. században utat nyitott olyan meghaladás ígéretét hordozó eszméknek, amelyek végül is soha nem tapasztalt civilizációs alászállást valósítottak meg. Ennek az alászállásnak egyik fontos állomásán (az I. világháború és a követő évtizedek) született meg egy újabb természetesség-igény Gesell könyvében.

Ugorjunk, mert ugorhatunk újabb száz évet, s ismét megállapíthatjuk, hogy a komputerekkel, műanyagokkal, grandiózus szervezetekkel átszótt korunkban, ebben a minden elemében létrontott, természetpusztított korban ismét megnőtt a természetesség iránti igény (lásd környezetvédők, zöldek, természetgyógyászok, ökológiai civilszervezetek stb.)

Óhatatlanul felvetődik egy kérdés: vajon értelmes-e idestova hétszáz év óta a természettel és a természetességgel szembenálló kapitalizmussal, a polgári társadalomszerveződéssel (pro-erők) felvenni a harcot a természetért, a természetességért (kontra-erők), miközben rendületlenül és kíméletlenül a természet, a biopotencialitás leépül, s a természetesség egyre művibb, életidegenebb?

Gesell aktív munkásévei – a XX. század első harmada – ugyancsak távol kerültek a természetességtől, mi sem volt magától értetődőbb, mint, hogy egy újabb természetesség-igényt jelentsenek be a közgazdászok. A győztes választ J. M. Keynes adta, aki szerint a laissez faire rendszer ugyan súlyos válságba torkollott, de miután az állami beavatkozás visszaállítja a gazdaságot – fogalmazzunk így – természetes pályájára, a gazdaságot magára lehet hagyni. Gesell természetes gazdasági rendje is létrehozandó. A kiváltságos gazdasági szereplők, a monopóliumok felszámolásával, az esélyegyenlőség megteremtésével újulhat meg a társadalom. Mindvégig piacgazdaságról van szó. A piac viszont egyáltalán nem homogén képződmény. Noha a közgazdaságtan gyakran differenciálatlanul beszél „a” piacról, noha az élelmiszerek vagy iparcikkek, amelyeket eladásra termeltek és adás-vétel révén jutnak el a fogyasztóhoz, tehát árujóságok, ugyancsak más minőséget képviselnek a föld- „, a munkaerő és a pénzpiachoz képest. Valójában ezek a piacok a gazdasági rendszer abszolút alapvető részét alkotják. De a munkaerő, a föld és a pénz nyilvánvalóan nem áruk, így az a posztulátum, hogy mindent, amit vesznek és eladnak, eladásra termelnek, ezekre vonatkozóan a leghatározottabban nem igaz.”²⁸ A munkaerőt nem eladásra „termelték”, a földet nem az ember hozta létre, a pénzt, különösen korunk pénzét ugyancsak nem termelik, maradjunk egyenlőre annyiban, hogy bankmechanizmusok eredője. Szimbolikusan – Polányi Károly után – a speenhamlandi törvénykezéshez (1795-1834) köthetjük azt a törekvést, hogy a piaci koordináció be kívánja kebeleznii a munkaerőt is, mint árut. Az azóta eltelt időszakban polgárjogot nyertek a munkaerő-áru, a munkaerő-piac, a munkaerő-kereslet, a munkaerő-kínálat stb. fogalmak, tehát az uralkodó, illetve singlestream közgazdaságtan győzelemre jutott. Minden látszat ellenére, minden törekvés és veszély ellenére maradhatunk Polányi megállapításánál, a munkaerő nem áru, a munkaerő inkább kötődik társadalmi viszonyokat hordozó koordinációkhoz (etikai, családi stb.), mint a piaci koordinációhoz.

---

²⁸ Polányi Károly (1944): A nagy átalakulás. Napvilág Kiadó, Budapest, 2004. 106. o.

Gesell monopol sarcot látott a földtulajdonosok járadékában, ezért földreform-konceptiójában támadta a teljesítményt ad abszurdum nem adó földjáradék-tulajdonosokat. Bérlői szocializmus megvalósítására tett javaslatot; a földjáradék, illetve a föld értéknövekedéséből eredő többlet lefölözését szorgalmazta. A föld egyetemes társadalmasításának gyakorlati részleteivel adós maradt. A „szabad föld” koncepció erkölcsi megalapozottságához nem férhet kétség... S csak kesereghetünk, amikor a fiktív áru (a föld) nemhogy a társadalmiasodás, hanem épp ellenkezőleg a magánosítás álpiazi mechanizmusában jelenik meg a globalokrata libertinus uralom igénye szerint.

Gesell természetes gazdasági rendjében, a szabad gazdaságban megkülönböztetett szerephez a pénzt állította. Eredeti elképzelésének a mai napig vannak követői, sőt, a helyi pénzek létrehozói Gesell gondolataiban vélik felismerni törekvéseik elméleti alátámasztását.²⁹ Abból a tételből indult ki, hogy a pénz fölényben van az áruval és a munkaerővel szemben. Polányi Károly a pénzt, a munkaerőt, a földet „fiktív árunak” nevezte. Így elvileg adott a lehetőség, hogy a pénz „fölényben” legyen, így látta Keynes és Proudhon is. Az aszimmetria mögött az áru romlandósága és a pénz romlandóságtól való mentessége áll (bármilyen fizikai banktechnikai jelenség legyen is a pénz). Gesell közelítésekor ne keressünk „szubsztanciális” okokat, ő ismeri az áruk árvilágát, de nem veszi tudomásul az értékelmélet – valóban meglehetősen akadémikus – törekvéseit, különösen a marxi munkaérték-elméletet bírálja. Az árutermelő azért van kiszolgáltatva a pénz tulajdonosának, mert az árunak ezernyi természetes ellensége van, a pénz mögött, különösen a belső értékkel nem bíró papíros anyagú (chipeken alapuló) hitelpénz mögött pedig a mindenkori, a hatalom megtartásáért mindenre képes globalokrata libertinus háttérhatalom, lényegileg a pénzoligarchia áll. Milyen ártalmak veszélyeztetik az áruvilágot? „Törés, rozsdás, rothadás, nedvesség, hőség, hideg, szél, villám, por, egerek, molyok, legyek, pókok, tűz, jégeső, földrengés, betegségek, balesetek, árvizek és tolvajok tartósan és megszakítás nélkül kikezdi az áruk minőségét és mennyiségét, és kevés olyan áru van, amely már néhány nap vagy hónap után ne viselné magán a támadások világos nyomait. És éppen a legfontosabb és legnélkülözhetetlenebb áruk, az élelmiszerek és a ruhák állnak ellen a legrosszabbul ellenségeiknek.”³⁰ Egy lényeglátó, gyakorlatias, ugyanakkor írni tudó ember számára – Gesellre gondolunk – ilyen egyszerű a kamat titka, tegyük hozzá: zseniális meglátás. A munkamegosztás létrehozta a csere kényszerét, a csere azt a technikai eszközt (pénz = általános egyenértékes), amellyel hatékonyan le lehet bonyolítani a csere, de létrehozta azt a szférát is (banki intézményi rendszer), amely helyzeténél fogva bármikor visszaélhet az árut kínáló (pénzt kereső) – árut kereső (pénz kínáló) szereplők aszimmetriájával. Ebben a közelítésben a kamatláb a pénzkínálók „arcátlansági” szintjét méri. A laissez faire rögeszme – maradjunk Gesell józan ítéletű gyakorlatánál – ezt az „arcátlansági” szintet nem vagy rendkívül nagy gazdasági megrázkódtatások révén törli csak le. Napjaink globális pénzoligarcháit nagyságuk megvédi minden kudarctól. (A veszteséges gazdálkodást a grandiózus állami segítségnyújtás orvosolja.)

Gesell úgy látja, hogy a pénztörténet elmúlt 3000 évében állandósult ez az aszimmetria; valójában a tényleges termelő szféra, amely munkamegosztás előrehaladásával árukat kínált, s

---

²⁹ Lásd: Balogh László – Varga József (2012): A helyi pénz kezdeményezésének alapja: Silvio Gesell pénzelméletének mai üzenete. Megjelent: Gazdasági morál: tiszta társadalom, tiszta gazdaság. Kautz Gyula Emlékkonferencia, Széchenyi István Egyetem, Győr, 2012. 195 – 204. o.

³⁰ Gesell, S. i.m. 194. o. Egyébként az áruk nem csak tönkre mennek, hanem el is avulnak.

került szembe egy fiktív áruval, a pénzzel, amely mögé egy öntörvényű, a valóságos termelési folyamatokat kívülről vezérlő intézményi rendszer, a bankrendszer alakult ki. J. A. Schumpeter a „modern” árutermelő gazdaság főszereplőjeként dicsóítja a bankárt. A gazdaság célja a növekedés, a növekedés mögött az innováció áll, az innovációkat pedig a bankár szenteli meg, ha hitelezésre érdemesnek tartja a tevékenységet. „A bankár helyettesíti, >gyámság alá< helyezi a magántőkést: „ő áll azok között, akik új kombinációkat akarnak megvalósítani, illetve akik a termelési eszközökkel rendelkeznek.” [...] „Lehetővé teszi az új kombinációk megvalósítását, mintegy megadja a társadalom nevében a teljhatalmat a végrehajtásukhoz. Ő a cseregazdaság ephorosza.”³¹ Mivel az ephoroszok rosszul és egyre rosszabbul töltik be szerepüket, így nagyon is indokolt volt már 1916-ban is e háttérhatalmi szerep visszaszorítása. Ezt célozta Gesell szabadpénz elképzelése. Mit kell elvárni a „jó” pénztől? Legyen biztonságos, gyors tranzakciókat eredményezzen és legyen olcsó. „Ha meg tudunk állapodni abban, hogy a pénztulajdonosok előjogait meg kell szüntetni, és a kereslet ugyanolyan kényszernek kell alávetni, mint amilyenek kínálat természeténél fogva alá van vetve, akkor hiánytalanul feloldjuk a jelenlegi pénzrendszer minden ellentmondását, és ezzel elérjük, hogy a kereslet minden politikai, gazdasági vagy természeti jelenségtől teljesen függetlenül, egészen szabályosan jelenjék meg a piacon. Sem a spekulánsok merényletei, sem a részvényesek és bankárok nézetei és szeszélyei semmilyen befolyást nem gyakorolnak a keresletre. Igen, az, amit >tőzsdei hangulatnak< nevezünk, egyáltalán nem lesz többé.” [...] „Így a kereslet minden elképzelhető körülmény között egyenlő lesz az államilag uralt pénztömegnek az adott kereskedelmi intézmények által megengedett sebességével.”³² A szabadpénz technikailag a következőképpen kerülhetne bevezetésre:

1. A pénzreformot felvállaló kormány Pénzhivatalt állít fel. A Pénzhivatal bocsátaná ki a különböző címletű szabadpénzt, továbbá aprópénz-cédulákat, amelyek az alacsony árujóságok kifizetését tennék lehetővé. (Aprópénz-cédulán lévő egységek letépésével lehetne fizetni.) Az aprópénz-céduláknak az is funkciója lenne, hogy a fix címletű bankjegyeket az esedékes heti mezők felülragasztásával folyamatosan értékükön tartsák. Vegyük észre! Ez a negatív kamat megfelel az árujóságok tönkremenésével és avulásával járó veszteséggel. Így válik a pénz egyenrangúvá az áruval. A Pénzhivatalba befolyó aprópénz-cédulákat folyamatosan új aprópénz-cédulákkal pótolják.
2. A szabadpénz hetente elveszíti vásárlóerejének pl. egy ezrelékét, mégpedig a mindenkori tulajdonos költségére. Ez a veszteség fogja ösztönözni a tulajdonosokat, hogy minél előbb megváljanak a szabadpénztől. A következmény a pénz forgási sebességének maximális felgyorsulása. A fixcímletű ívek fizetőerejét megőrzendő hetente felragasztással biztosítja a fizetőeszköz maximális nominális értékét (tartás esetén ez hetente 0,1 %-ot veszít értékéből). Mindenki készpénzzel fizet, még hozzá törekszik minél gyorsabban adósságát törleszteni. Az esetlegesen megmaradó bankjegyeket a takarékpénztárba viszik. A takarékpénztárra is érvényes 0,1%-os felragasztási kényszer, tehát akár a kamatláb leszállításával vevőt kell találnia.

---

³¹ Somogyi Ferenc (2010) A hitel gazdasági háttere és gazdasági következményei Széchenyi István és J. A. Schumpeter értelmezésében. Megjelent: Somogyi Ferenc – Somogyi Katalin – Józsa László (2011): A magyar emberitőke-állomány állapota. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2011. 285. o.

³² Gesell, S. i.m. 250. o.

3. Év végén minden bankjegyet újjal cserélnék.
4. A szabadpénz célja: letörje a korábbi rendszer pénze és az áruk (munkaerő is) között fennálló aszimmetriát.
5. A papírpénz a Pénzhivatal nem váltja be. (Gesell úgy gondolkodott, hogy az arany alapú pénz is forgalomban van.) Egyetlen feladata van: az árak alakulásához igazítsa a pénz mennyiségét; ha az átlagárszint csökken, pénzt hoz forgalomba, ha nő az átlagszint, akkor pénzt von be.
6. A külkereskedelem állami megállapodások alapján fix átváltási kurzuson alapul.
7. A fémpénz átváltása önkéntes, az átváltás határideje után elveszti fizetési eszköz jellegét.
8. A külföldre és a külföldről érkező fizetésekhez a váltót használnák – mint eddig.
9. Hazai terméket exportálni szándékozótól – ha csak arannyal rendelkezik (nincs behozatali váltója) – a Pénzhivatal megvásárolja az aranyat. Kiviteli váltó hiánya esetén a Pénzhivatal eladja a szükséges aranyat.
10. Évi 5,2%-os árfolyamvesztés okozta pénzhiányt a Pénzhivatal új pénzzel pótolja. Ez a Pénzhivatalnak rendszeresen bevételt jelent.
11. A bevétel nemkívánatos mellékhatást jelent – közcélokra használhatják.

A szabadpénz bevezetésének Gesell által említett 11 pontját rabszolgai módon követtük, nem tekintjük feladatunknak az aktualizálást, noha ez nem látszik rendkívüli feladatnak.³³ Gesell korábban arany és ezüst is forgalomban volt, tehát az új pénzrendszer kialakulásakor jóval több feladattal kellett szembesülni, mint az esetleges korunkbeli pénzreform esetén.

A szabadpénz hatásai között kiemeljük:

- A pénz forgási sebessége határának maximumára törekedne, növekedne a készpénzfizetés.
- Megélnékülne a reálgazdaság.
- Az üzletmenet ciklikusságának okai kiküszöbölődnének (hause-, baisse-periódusok váltakozása, ár- és árfolyamesések, kereskedelmi zavarok stb.)
- A tőzsdei manipulációk, a spekulációk talajukat vesztenék.
- A kereskedelem leegyszerűsödése, olcsóvá válása (nagybani árukereskedelem alakulna ki a háztartások esetén is, a szabad-kereskedelem uralkodóvá válása, a kereskedelemből az árutermelésbe áramolna a munkaerő stb.)
- A háború gazdasági okai megszűnnének. Minden nép számára kedvezményes valutaegyezmény létrejönne.
- A szabadpénz egyenlő erejű jószág lenne az áruval. (Ez a legfontosabb hatás.)
- Mindenfajta pénztöbblet törekedne a reálszférába hasznosulni.
- A munkanélküliség rövid időn belül felszámolódna.
- A tőkekamat a szabadpénz világpénzzé válásával eltűnne.
- A bérek fokozatosan emelkednének (az értéktöbblet eltűnne).

---

³³ Siklaky István nagyon didaktikusan és következetesen megtette ezt. A fennmaradás társadalmi programja. A pénzürelmi rendszer alternatívája című könyvében (Éliás Kiadó, Budapest, 2000.)

- A takarékoság könnyebb lenne (a. a tőke számára lerótt kamatterhek elesnének, b. mert nincsenek válságok, c. mivel a munkatermékek 30 – 40 %-át kitevő kereskedelmi lehetőségek harmadára esnének).³⁴

Vajon valóban megoldást jelentett volna/jelentene Gesell szabadpénz-rendszere kora/korunk gazdasági-társadalmi gondjaira? Egy gondolat kísérlet erejéig szembesítsük Gesell javaslatait és korunk kihívásait!

- Gesell, ahogy a singlestream közgazdaságtan is célfüggvényében az anyagi gazdagságot állította, az ökológiai ökonómia nézőpontjából ezt elfogadhatatlannak tartjuk.
- Gesell szabadpénze egyetlen világpénzben kulminál. Ezt az elemi társadalomontológiai attribútum okán, nevezetesen a diverzitás felszámolása miatt kategorikusan vissza kell utasítani minden, emberi méltóságra, szabadságra s elemi józanészre építő embernek.
- Gesell természetesség utáni igénye nem kifogásolható, de elfogadjuk-e a szabadpénz-elméletet mint a piac kiterjesztésének, „igazságosságának” abszolút mércéje s egyben a természetesség megvalósulása? A válaszuk megint csak nem. A természetesség mindig és mindenkor koordinációk szövevénye, s erről Gesellnél nincs szó.
- Három kritikai észrevételünk után felsoroljuk az elmélet eredményeit, gyakorlatilag továbbgondolható elemeit. Kamatelmélete kiemelkedően eredeti. Kiindulást jelenthetne minden olyan gazdaságpolitikának, amely csakugyan komolyan veszi a természetes rendet (értsd: isteni rend).
- Gesell javaslati között szerepelt a föld szocializálása. Maradékalanul támogatható gondolatról van szó, érvelései, megfontolásai akceptálhatók napjainkban is.
- S végül: a geselli szabadpénz, mint helyi pénz átfogalmazandó: a geselli szabadpénzek, mint helyi pénzek – az adaptáció az új technikai rendszereket is figyelembe veheti – (a többes számon van a hangsúly) valóban jelentősen hozzájárulhatnak – ha ez egyáltalán még lehetséges – egy új, természetet oltalmazó, emberi együttélési viszonyokat és az emberi pszichét kímélő társadalmi-gazdasági rend visszaperléséhez.

Összefoglalás

A nyugati kultúrkörben idestova hatodik éve tartó (2007 - 2013) ún. spekulációs pénzügyi válság számos közgazdászt Magyarországon is arra sarkall, hogy szembesüljön az elfajzott nemzetközi (ez egyben hazait is jelent) pénzügyi rendszer anomáliáival. Mi is beálltunk ebbe a sorba. Közel száz évvel korábban – hasonló válságtünetek mellett – számos közgazdász kereste a megoldást, ezek között volt Silvio Gesell is. Annak eredtünk nyomába, hogy Gesell gondolatainak redivivusza hozzájárulhat-e korunk gazdasági gondjainak orvoslásához. Első lépésben összeállítottuk nemzetközi és hazai vonatkozásban is a közgazdaságtan elmélettörténetének tablóit, s azt kerestük, hogy helyet kapott-e ezeken Gesell. Eredményül azt kaptuk, hogy nem. Reményt pusztán egy nem „főáramlatú” szemléletben szerkesztett mű

³⁴ Gesell, S. i.m. 253 – 255. o. Tartalmi idézet, esetenként szószerinti, kiegészítésekkel.

ad, nevezetesen Nikolaus Piper (1994): Nagy közgazdászok az ókortól napjainkig. (Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1997.) Ebben az összeállításban szerepelt Gesell is. Az elmélettörténeti tablók összevetésekor kapott mellékeredményünkről is érdemes számat adni: az idő előrehaladtával egyre leegyszerűsödnek, s egyre elfogultabban a liberális/libertinus ideológiákhoz kötődnek az elmélettörténeti korfák, az utolsó kísérletek már a középkori és az ókori gyökerektől is „megszabadulnak”. Az elmélettörténeti paradigmák átalakulásai jól mutatják, hogy hogyan vált a főáramlat (mainstream) egyáramlatú (singlestream) közgazdaságtanná, így ne csodálkozzunk, hogy számos ígéretes iskola és gondolkodó nem kap helyet az uralkodó (értsd: singlestream) elmélettörténeti tablókban, így a német történelmi iskola, az ökológiai ökonómia és – többek között – Gesell szabadpénz rendszere sem.

A második lépésben vázoltuk – szélesebb konstellációba ágyaztuk – Gesell reformra váró kapitalizmusát. E témára szánt bekezdések (1. és 2. ábra) hozadéka összecseng az elmélettörténeti tablók elemzése után levont következtetésekkel: a nyugati kultúra és közgazdaságtan egy devolúciós pályán mozog, s ezen – úgy tűnik – még olyan eredeti meglátások esetleges érvényesülése sem segíthetett volna, mint amit Gesell természetes gazdasági rendje, illetve szabadpénz-rendszere képviselt.

A harmadik lépésben a természetes gazdasági rend rövid, de az általánosításhoz elegendő történetét vizsgáltuk. Konklúzióink: a természetesség iránti igény az alvókapitalizmus és az anti-equilibrium korában meglehetősen gyakran visszatérő intellektuális igény, miközben töretlenül és egyre távolabb kerül a nyugati civilizáció, benne a gazdaság a természetességtől.

A negyedik lépésben Gesell eredeti – a singlestream közgazdaságtan által nagy gonddal rejtegetett – kamatelméletét rekonstruáltuk. Gesell az evidencia szintjén bemutatta, hogy a nem romlandó pénz birtokosai a romlandó áruval szemben hatalmi pozíciójukkal élnek vissza, amikor kamatrabszolgaságra kényszerítik a termelő-teremtő gazdasági szereplőket. A mai belső értékkel nem bíró, papíros anyagú (chipeken alapuló) globalokrata libertariánus technofasiszta oligarchák által kibocsátott hitelpénz tarthatatlansága Gesell közelítése révén különösen jól leleplezhető, mint korunk egyik legelfajzottabb gazdasági (politikai) jelensége.

Az ötödik lépésben vázoltuk, hogy milyen intézményi és milyen reformpolitikai változások váltak volna szükségessé, ha Gesell szabadpénz-rendszerén alapulóan szerveződött volna a korabeli gazdaság. Itt írtuk le, hogy a szabadpénznek milyen áldásos következményei lettek volna.

S végül: értékeltük egy gondolat kísérlet keretei között az elmúlt száz év fejleményeit, nem felfüggesztve Gesell szabadpénz-rendszerének hosszú távú következményeit. Végző konklúzióként elmondható, hogy Gesell eredeti kamatelmélete megbízható elméleti alapot jelent a helyi pénzek kibocsátásához.

Irodalom

- Aquinói Szt. T. (1266 – 1273): *A teológia foglalatja*. Gede Testvérek Bt., Budapest, 2002.
- Balogh L. – Varga J. (2012): *A helyi pénz kezdeményezésének alapja: Silvio Gesell pénzelméletének mai üzenete*. Megjelent: *Gazdasági morál: tiszta társadalom, tiszta gazdaság. Kautz Gyula Emlékkonferencia*, Széchenyi István Egyetem, Győr, 2012.
- Bekker Zs. (szerk.) (2000): *Alapművek, alapirányzatok*. Aula Kiadó, Budapest, 2000.
- Gesell, S. (1916): *A természetes gazdasági rend*. Kétezeregyszáz Kiadó, Budapest, 2004.
- Halasy-Nagy J. (1944): *A filozófia*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1991.
- Hegel, G. W. F. (1807): *A szellem fenomenológiája*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979.
- Józsa L. – Somogyi F. (2013): *A magyar közgazdaságtan útkeresései – 2013. Valóság*, 2013. 6. sz.
- Kautz Gy. (1860): *A nemzetgazdaságtan és irodalmának történeti fejlődése*. Aula Kiadó, Budapest, 2004.
- Mátyás A. (1960): *A polgári közgazdaságtan főbb irányzatai a marxizmus létrejötte után*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1960.
- Mátyás A. (1979): *A polgári közgazdaságtan története az 1870-es évektől napjainkig*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1979.
- Mátyás A. (1992): *A korai közgazdaságtan története*. Aula Kiadó, Budapest, 1992.
- Mill. J. S. (1848): *Principles of Political Economy II*. The Colonial Press, London, New York, 1900.
- Piper, N. (szerk.) (1994): *Nagy közgazdászok az ókortól napjainkig*. Kossuth Kiadó, Budapest, 1997.
- Polányi K. (1944): *A nagy átalakulás*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2004.
- Samuelson, P. A. – Nordhaus, W. D. (1998): *Közgazdaságtan*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2008.
- Siklaky István (2000): *A fennmaradás társadalmi programja. A pénzürelmi rendszer alternatívája*. Éliás Kiadó, Budapest, 2000.

Somogyi Ferenc (2010): *A hitel gazdasági háttere és gazdasági következményei. Széchenyi István és J. A. Schumpeter értelmezésében.* Megjelent: Somogyi Ferenc – Somogyi Katalin – Józsa László (2011): *A magyar emberitőke-állomány állapota.* L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2011.

Somogyi Ferenc (2011): *A közgazdaságtan időszerű módszertani kérdései.* Köz-Gazdaság, 2011. 1. sz.

Zsolnai László (1989): *Másként gazdálkodás.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1989.